

Др Нада Савковић

СЕДАМ ДОСИТЕЈЕВИХ ОМИЉЕНИХ КЊИГА

Арсеније Арса Теодоровић је 1818. године насликао верну копију портрета Доситеја Обрадовића насталог у Бечу 27 године раније. Важна је и његова белешка о седам књига на портрету на које се Доситеј ослонио. То су дела: *Träume eines Menschenfreundes*; *L'Homme de trompé (Ou Le Criticon)*; *Homeri Ilias*; *Baconis Sermones*; *Lettres morales, I и II*; *The Spectator, I и II*, док је наслов седме књиге непознат јер га је Доситеј прекрио рукама. Сматра се да је седма књига *Басне*. Било је непримећено да је међу одабраним ауторима и чувени шпански писац Балтасар Грасијан (*Baltasar Gracián y Morales*, 1601–1658), чији је превод на француски очигледно у својој библиотеци имао и Доситеј. Доситеј је изабрао изузетна дела филозофа и писца од антике до његових савременика, која су и данас цењена. Његов избор потврђује наклоност ка идеологији просвећености.

Кључне речи: седам омиљених књига, Балтасар Грасијан, *El Criticón / Критичар*, портрет Доситеја Обрадовића, Арса Теодоровић.

У раном детињству у свом родном Чакову, у време када су биле и ретке и скупоцене, Доситеј Обрадовић је заволео књиге. Читао је оно што му је било доступно: литературу религиозног садржаја. Одласком у манастир Хопово наставио је предано да чита и за три године свог боравка прочитао је оно што му је било на располагању у манастирској библиотеци. Током живота путујући и учећи наставио је страсно да чита и да прикупља књиге за сопствену библиотеку. У *Собранију разних наравоучијелних вешчеј* напоменуо је да човек прво треба да негује љубав према књизи, која утиче на стицање обичаја да се чита, потом читање, мало по мало, постаје и страст. Сликар и иконописац Арсеније Арса Теодоровић (Перлез, 1767 – Нови Сад, 13. II 1826), који је упознао Доситеја Обрадовића током студирања у Бечу, на портрету из 1818. године овековечио је уз лик српског писца и његову љубав према књигама. Чувени портрет Доситеја Обрадовића у класицистичком маниру Теодоровић је насликао 1791. у Бечу, нажалост оригинал овог његовог првог, како се претпоставља, портрета није сачуван (Микић 1978: 41).

(По некима ово је и наш први портрет рађен по живом моделу.) Доситеј је приказан како седи поред стола на којем су књиге, а једну од књига, чији се наслов не види, држи у рукама.¹ О овом портрету, који је поручио банатски спахија Јаков Чокрљан са којим се Доситеј дружио у Бечу, Теодоровић оставио је напомену у писму Михаилу Витковићу које је датирао 8/19. новембар 1817. године у Банатском Комлошу:

... јеште како сам у корице књиге Доситејеве погледао, у срцу сам мојем намерио и сад вам овде писмено кажем и објештавам лепо портре Доситејево, управ из оригинала (1791-г у Бечу изображеног) које сам из Фрањева от фамилије Чокрљана изискао, испросио и издрамчио, за вас охтњишим трудом изобразити и вами на дар најдање до новог лета отовуд чрез делижанц послати (Теодоровић 1909: 703).²

Није необично што је Теодоровић 1818. године насликао верну копију портрета насталог у Бечу 27 године раније, урадио га је као дар по жељи, како је навео, свог кума Михаила Витковића.³ Његов портрет на којем је Доситеј окружен књигама и с књигом у рукама, био је и другим сликарима узор: успео је да наслика један од најпопуларних Доситејевих портрета. У писму Витковићу, Теодоровић потврђује да је током портретисања у Бечу провирио у Доситејеве књиге да би сагледао наслове и упознао се с Доситејевим избором. Био је срећан што је за поново портретисање пред собом имао Доситејеве књиге за које је навео да су оригинали, тј. да су то оне књиге које је Доситеј одабрао 1791. године. Важно је и што је на полеђини преписа Доситејевог писма упућеног Павлу Соларићу 18. децембра 1804. године, сликар оставио и занимљиву белешку. Навео је наслове баш тих, Доситејевих омиљених књига:

При образу Гна Доситеја које је он у лету 1791. себе у Бечу изобразити и при себи Седам Књига, по свој прилици њему најљубезније, ставити, и на има титле начертати дао: Прва зове се *Träume eines Menschenfreundes*, I. 2га *L'Homme detrompé*. 3ћа *Homeri Ilias*. 4та *Baconis Sermones*. 5та *Lettres*

¹ Доситејев други портрет, на којем је представљен до појаса, Теодоровић је насликао 1794. године и то је портрет који је током посете Новом Саду 1812. угледао Павле Соларић приликом случајног упознавања с Арсом Теодоровићем. Потретисао га је, дакле када је Обрадовићу било 55 година, Соларић је записао: „израдио је лик његов верно онако, како је Доситије у средњим годинама својим изгледао“. Павле Соларић је сматрао да је портрет тако верно погођен да се стиче утисак да Доситеј само што не проговори: „беседе токмо лишен“ (Соларић 2019: 263).

² ... еше како сам у корице књиге Доситејеве погледао, у срцу сам мојем намерио и сад вам овде писмено кажем и објештавам лепо портре Доситејево, управ из оригинала (1791-г у Бечу изображеног) које сам из Франјева от фамилије Чокрл на изискао, испросио и издрамчио, за вас охтњишим трудом изобразити и вами на дар на далт до новог лета отовуд чрез делижанц послати.

³ Лавирани цртеж темпером Доситејевог лика из 1820. Арса Теодоровић је поклонио Националном музеју у Будимпешти.

Morales. I. II. бта *The Spectator, I. II.* 7му Книгу преко које обе руке држи, оставио нам да ју погађамо... Вишеречене Книге зато сам овде назначио, може кому кад год от ползе бити (Архив САНУ, бр. 685/11).⁴

Доситеј за живота није ставио портрет ни на једну своју књигу, но портрет који је насликао Теодоровић, а тиме и његов лик били су веома популарни међу Србима. Павле Соларић је уочио много сличности са Доситијем, тј. са наставником, како га назива, и стасом, а у нечему и обличјем, и скорманим велебним (важним) погледом, и кротком нарави и потанким, нешто промуклим гласом (Соларић 2019: 263). Уједно је „генијални муж овај“ опомињао љупко на прадеде „и што је мило, честно, и важно у старинском непримјешеном српске породе карактеру“ (Ibid). Замолио је Теодоровића да допусти да се по његовом портрету Доситеја Обрадовића изради снимак за књигу *Мезимац*. Теодоровић не само да је дао дозволу него је дао и новчани прилог за штампање књиге. У првом издању *Мезимца* (Будим 1818) отиснут је бакорез, тј. како се некада говорило „челикорез“ који је по Теодоровићевом портрету у Венецији 1817. изрезао, како је написано на отиску: Ј. Ант. Зулијани. Аутор бакрописа је Ђанантонио Зулијани (Giannantonio Zuliani, 1760–1836), један од угледнијих венецијанских бакрописаца онога времена. Доситејев портрет касније је био отискиван и на другим фронтисписима појединих издања његових дела објављених након његове смрти.

Увид у седам *Доситијејевих најдражих књига* предочава да је одабрао изузетна дела филозофа и писаца од антике до својих савременика, која су и данас цењена. Доситеј је током свог првог боравка у Бечу од 1771. до 1776. године научио француски; његов учитељ француског је имао истанчан читалачки укус, па га је упознао с најодабранијим делима француске књижевности, као и енглеским преведеним на француски (ОБРАДОВИЋ 1961: 224). Књига *Снови филантропа (Träume eines Menschenfreundes)* Исака Изелина (Isaak Iselin, 1728–1782), швајцарског филозофа историје и политике, Доситејевог савременика, одражава ауторово уверење да функција друштва треба да буде усмерена ка развоју цивилизације. Изелин је указао и на своје противљење Русоовим идејама о природном пореклу морала и величању природног стања. Сматрао је да непрекидни напредак човечјег ума утиче на превагу разума над импулсима и на остварење среће у друштву. Био је наклоњен идеологији просвећености и инспирисан њеним идеалима основао је 1777. *Gesellschaft für das Gute und Gemeinnützige* (Друштво за добротворство и општи добротворни рад), које дало велики допринос у области образовања и социјалне заштите у Базелу.

⁴ При образџу Гна Досиџеја кое е онџ у лџтџ 1791. себе у Бечџ изобразити и при себи Сџдамџ Книга, по свој прилици нџму најљубезнџе, ставити, и на нџма титле начертати даџ: Прва зове се *Träume eines Menschenfreundes*, I. 2га *L'Homme detrompé*. 3џа *Homeri Ilias*. 4га *Baconis Sermones*. 5га *Lettres Morales. I. II.* бта *The Spectator, I. II.* 7мџ Книгџ преко кое џбе рџке држи, џставџо нам да џ погађаџо... Вишеречене Книге зато самџ џвде назначџо, може комџ кадџ годџ џ ползе бџти.

Непознато је да се под насловом *L'Homme de trompé* [пун наслов је *L'Homme de trompé Ou Le Criticon*; прим. Н. С.] крије тротомни филозофски роман *El Criticón / Критичар* Балтасара Грасијана (Baltasar Gracián у Morales, 1601–1658),⁵ који је први пут преведан 1696. на француски, објављен је у Паризу, очигледно је да је Доситеј читао и имао у својој библиотеци овај превод.⁶ Тротомно дело шпанског језуите и филозофа, такође указује на човеково сазревање; ауторово филозофско схватање света и људског живота представљено је алегоријски. *Критичар / El Criticón* (1651–57) се и дан данас убраја у најзначајније романе тзв. *златног века* шпанске књижевности уз Сервантесовог *Дон Кихота* и *Селестину* (*La Celestina*) Фернанда де Рохаса (*Fernando de Rojas*). Дело представља суштину концептизма, у роману преовладава песимистички тон. У предговору првог дела романа – *A quien leyere* (*Чуишоу*) – Грасијан открива свој приступ:

He procurado juntar lo seco de la Filosofía con lo entretenido de la invencion, lo picante de la Satira, con lo dulce de la Epica (por mas que el rigido Gracian lo censure, juguete de la traça en su mas sutil, que provechosa Arte de ingenio⁷.) En cada uno de los Autores del buen Genio he atendido a imitar lo que siempre me agradò, las alegorias de Homero, las ficciones de Esopo, lo doctrinal de Séneca, lo juyzioso de Luciano; las descripciones de Apuleyo, las moralidades de Plutarco, los empeños de Eliodoro, las suspensiones del Ariosto, las Crisis del Boquelino, y las mordacidades de Barclayo, si lo aurè conseguido, si quiera en sombras, tu lo has de juzgar (1651: прва непагинирана страна).⁸

⁵ Балтасар Грасијан је рођен у Белмонтеу, недалеко од града Калатајуда, у покрајини Арагон, у осамнаестој години приступио је језуитима, до 1635. био је учитељ у језуитским школама у Арагони. Објављивао је нека дела под именом свог брата, покушавао је да избегне тешкоће због својих слободоумених ставова и оствари своје циљеве. Био је великодушан, mudar и образован. Због својих књижевних дела и покушаја да напусти ред, био је затворен и осуђен да живи само на хлебу и води што је убрзало његову смрт. Нашој читалачкој публици познат је по делу *Врело мудрости или Правила за животи: извод из дела Валтасара Грасијана од Дон Винченција Хуана Де Ласијаноса*, које је имало неколико издања, као и по књизи *Orakul u svakoj prilici i umeće obzirivosti*.

⁶ Први превод на страни језик *El Criticón-a* био је 1681. на енглески: *The Critik* превео га је сер Пол Рајкат, (Paul Rysaut).

⁷ Грасијан је своје дело *Arte de ingenio* (1642) допунио и објавио 1648. под насловом *Agudeza i arte de ingenio*, термин *agudeza* подразумева украс, елеганцију стила; неки сматрају да је ово његово најважније дело.

⁸ „Покушао сам да спојим сувопарност филозофије са раздраганошћу уобразиље, љутину сатире са слашћу епике колико год то строги Грасијан осудио као поигравање привидима у његовој више суптилној него корисној *Вештини духа*. Код сваког од високоумних писаца настојао сам да опонашам оно што ми је одувек пружало задовољство: алегорије код Хомера, измишљен свет код Езопа, држање доктрине код Сенеке, разборитост код Луцијана, описе код Апулеја, моралне поуке код Плутарха, чежњу код Хелиодора, напетост код Ариоста, Кризе* код Бокалинија и заједљивост код Барклија. Да ли сам у томе успео, макар у нијансама, то ти [читалац; прим. Н. С.] треба да процениш.“ Хвала много Душки Радивојевић на сугестијама у вези с преводом.

Грасијан је одабрао писце који су утицали на његов критички однос према свету у којем је живео, као и на његову ерудицију. Писци и филозофи попут Хомера (Ὅμηρος), Езопа (Αἴσωπος), Сенеке (Seneca), Плутарха (Πλούταρχος), Луцијана из Самосате (Λουκιανός ὁ Σαμοσατεύς), Апулеја (Apuleius), Хелиодора из Емеса (Ἡλιόδωρος ὁ Ἐμεσηνός), Лудовика Ариоста (Ludovico Ariosto, 1474–1533) добро су познати, но Грасијан помиње и два своја савременика, који су мање познати: Трајана Бокалинија (Traiano Boccalini 1556–1613) и Џона Барклија (John Barclay 1582–1621). Трајан Бокалини италијански моралиста и тумач Тацитовог опуса је, између осталог, аутор познатог алегоричког романа *Ragguagli di Parnaso*, чија је тематика била блиска Грасијану. С намером да снагом мишљења поправи свет мудрим реформама, Бокалини је период у којем живио сместио на Парнас. Придружује се Аполону на врху Парнаса, који влада у друштву врлих људи, из различитих временских периода и различитих нација. Људи од врлина чине парламент у којем расправљају о политици, економији, религији, моралу, књижевности, уметности. Бокалинијеви ставови засновани су на здравом разуму. Испољавао је одбојност према лицемерима, према похлепи оних који владају и према верским реформаторима, зато је често своје погледе на друштво у којем је живео исказивао у алегоричком контексту.

Џон Баркли био је шкотски сатиричар и песник који је писао на латинском. У раној младости образовао се на језуитском колеџу, али његов отац није дао пристанак да се придружи њиховом реду. Барклијев *Euphormionis Lusinini Satyricon* (1603–07), који је под насловом *Satyricon* навео Теодоровић, оштра је сатира о језуитима, као и о медицинској професији и савременој учености, образовању и књижевности; одликује се ерудитским и грациозним стилем. Дело је било веома популарно и више од једног века након објављивања; у њему се преплићу прозни и поетски делови. Писао га је по узору на стил римског сатиричара Гаја Петронија Арбитра (Gaius Petronius Arbiter / Titus Petronius Niger), који је у свом роману *Satyricon* дао књижевни портрет римског друштва свог времена, у Нероново доба. Барклијево дело *Apologia* (1611), тзв. трећи део *Satyricon*-а био је његов одговор на нападе језуита, док је у четртом делу *Icon Animorum* (1614) описао карактере и манире европских народа.

Разумљиво је да су Грасијанова настојања која је предочио *Чийџаоцима* привукла Доситејеву пажњу. Грасијан је тежио да ослика лик идеалног човека. Приказао је човеков животни пут користећи алегоричку: два главна лика су Андриенио (од грчког ἀνдр; ἀνδρως = мушко; човек) који је импулсиван и неискусан и Критило (од грчког κρίνειν; κρίτης или критικός = различити; судити или способан да суди), који је разборит и искусан. Пратећи њихову судбину представио је своју филозофску визију света, настојао је да споји, следећи узоре које је поменуо, маштовитост и дидактичност, да

* Мисли се на Бокалинијево расуђивање; употребом речи *криза* Грасијан је указао да је своја поглавља насловио по угледу на Бокалинија.

негује ерудицију и лични стил, као и да буде критичан према друштву у којем живи, да га прикаже кроз сатиричан приступ не либећи се да открива своје разочарење. „Sve do XX veka u Španiji gotovo nije bilo dela koje bi na opšti način govorilo o čovekovom životu i mislima, kao na primer Montenjevi ili Bekonovi *Eseji* (Essays) ili La Brijerovi *Caractères* (*Karakter*). Izuzetak čine dela Baltasara Grasijana“ (BRENAN 1970: 257). Писци који су га инспирисали допринели су да његова визура буде калеидоскопска. Гарсијан се поигравао речима и на оригиналан начин је прилагођавао и трансформисао народне пословице и изреке. Доситеј Обрадовић је, такође, често у својим делима наводио пословице и изреке.⁹ *Критичар* Балтазара Грасијана, настао је на врхунцу његове стваралачке зрелости. Многи су се дивили филозофском роману, између осталих Шопенхауер и Ниче, но никада није преведен на српски.

Две различите личности, одбачени Критило и Андриенио, човек одгајан ван сваке цивилизације, упознају се на пустом острву Санта Елена. Прва четири поглавља дешавају се на острву на које је море избацило Критила након бродолома; он учи Андриенија да говори. Након што их је спасила шпанска флота, заједно су започели дуго алегоријско ходочашће од Шпаније, преко Француске и Рима, тргају за Фелисиндом (срећом) да би стигли до краја свог живота: до Острва бесмртности. Обојица теже да на животном путу, њиховом ходочашћу, досегну мудрост и врлине. Роман је испреплетен многобројним епизодама уобичајеним за пикарске романе, као и узастопним алегоријским сликама протканим филозофским размишљањима. Први и други том имају по тринаест поглавља, а трећи том дванаест; свако поглавље, које у наслову садржи реч *crisi* (*криза*), захтева читање најмање на два плана: на реалном и филозофском. Теме о којима пише Грасијан је представљао на дијалектички начин.

Један од најзначајнијих светских епова Хомерова *Илијада*, посредна је и директна осуда ратовања која потврђује да су и жртве и агресори у суштини губитници. Франсис Бејкон (Francis Bacon, 1561–1626), један од водећих представника природне филозофије у делу *Есеји или савети о етици, њолици и џиврепи* (*Sermones Fideles, Ethici, Politici, Oeconomici: Sive Interiora Rerum*) кроз различите теме у вези с јавним и приватним животом осветљава важна размишљања о моралу једног друштва, као и о политичким и историјским ограничењима и утицајима на људско понашање.

Есеји Жан Жака Русоа (Jean-Jacques Rousseau, 1712–1778) *Морална њисма* настали су од новембра 1757. до фебруара 1758. године, француски филозоф

⁹ У Европи интересовање за народно стваралаштво јавља се у XVIII веку; Доситеј је пословице бележио у последњим деценијама XVIII века. Скупљао их је да би допринеле појачавању његовог израза, „и да тај израз буде народни, али су најобичније употребљене да послуже као сажете мисли, као правила, које садрже осведочено искуство“ (Ђорђевић 1911: 44). У Доситејевим различитим делима може да се пронађе близу три стотине пословица, само у његовим раним списима насталим у Далмацији: у *Венац од алфавића* и *Ижицу* уврстио је безмало сто пословица.

промовише, између осталог, став да је природна доброта неопходна у односу према другима, такође, указује на важност поседовања врлина и бриге за заједницу.

Чувени часопис *The Spectator* почео је да излази у Лондону 1711. с циљем да „оживи морал духовитошћу, а да духовитост смири моралом“. Часопис је успео да представи филозофију на нов начин, да филозофију из ормара тј. из библиотека, школа и факултета уведе у клубове, скупштине и кафеа и тако је учини доступном ширим грађанским групама. У складу с идеологијом просвећености часопис је промовисао брак, породицу и углађеност у друштвеном опхођењу и друге вредности. Доситеј је, током свог боравка у Лондону (од 1. децембра 1784. до 24. мај 1785.) стекао навику да свако јутро са мис Ливи прелистава чувени часопис *The Spectator*. Марија Рита Лето (Maria Rita Leto) предочава да је Доситеј у Лондону схватио значај јавног мњења за развој цивилног друштва, да је под утицајем таквих сазнања у својој аутобиографији писао и општим темама; зато се други део *Живот и њриклученија* може сматрати „првим покушајем да се створи јавно мњење међу Србима“.¹⁰

Наслов седме књиге, оне коју држи у рукама, на једној варијанти портрета је: *Басне*. Доситеј је сматрао да су басне као књижевни жанр корисне јер доприносе развијању способности самосталног мишљења, као и да су најпогодније за васпитавање деце и народа. Његова књига *Басне (Езојове и њрочихъ разнихъ басноѡворцевъ, съ различни езика на славеносербски език ѡреведене, садъ ѡрви редъ сѡ наравоучиѡелними ѡлезними изясѡѡнами и настѡавлѡнами издаѡе и сербскои ѡносѡи ѡосвећене басне, 1788)* зборник је различитих текстова, поред басни има и дијалога, шаљивих прича, алегорија, а објавио је и други део своје аутобиографије. Књигу је посветио младима, али је нагласио да може свима бити корисна: „совершенно пристое како највећим философом и политиком, тако и најпростијем сељаном који само читати могу и свој језик разумеду“ (Обрадовић 1961^а: 407). За Доситеја су поуке басни биле важније од њеног наративног дела. Иако су басне дидактичка књижевна врста биле су веома цењене у просветитељству, а веома их је уважавао и Доситеј и уврстио у омиљене књиге.

Није познато да ли је Доситејев примерак *Криѡичара* сачуван: вероватно не. Током боравка у Шклову, где је био гост генерала Симеона Зорића (од краја 1787. до краја јуна 1788.) Доситеј је продао своје књиге: „Ту сам распродао, за не потезати бреме са собом, све моје књиге немеске и францеске, латинске и талијанске, кромје оних инглеских, које сам на дар у Лондону получио; немеске узео је генерал за своју библиотеку (Обрадовић 1961^а: 282). Међутим, *Криѡичар* је на француском објављен након његовог боравка у Шклову, што потврђује да је Доситеј наставио да набавља књиге, нарочито током боравка у Трсту. Шта је било с његовом библиотеком после 1811,

¹⁰ Видети: Марија Рита Лето, *Несавршено мајѡорско дело*, Београд: Доситејева задужбина 2014.

непознато је. Павле Соларић је у *Предисловију* Доситејевом *Мезимцу*, који је написао 13/25. јуна 1817. у Венецији, покушао да укаже на судбину Доситејевог библиотеке, који је своје књиге, по *именом* завјешћенију наменио „Народному бјелградском училишту“. Доситеј Обрадовић је намеравао да пружи значајан допринос за важну установу за његов народ и да помогне оснивање неопходне библиотеке. После нешто више од годину дана од Доситејевог смрти – у јуну 1812 – Соларић је сазнао у Земуну од свог рођака Михаила Павковића, трговца и мецене за издавање *Мезимца*, да су Доситејевог књиге биле „гдје и прије, и све овда пред преподоб[ним] оц[ем] *Викентијем Ракићем* фенечким“ тј. код његовог пријатеља Вићентија Ракића (Соларић 2019: 258).

Доситејево завештање сопствене библиотеке било је подстицајно за београдско Народно училиште које је намеравало да почне с оснивањем књижохранилишта, тј. библиотеке. Но, немирно и неизвесно време, пад Карађорђевог Србије, поновна турска окупација, одразило се на непримерену судбину Доситејевог библиотеке. По доласку Турака у Београд, Соларић је чуо: „да, што онај зар, чија брига бјаше пазити на речено књижохранилишно зачатије [зачеће; прим. Н. С.], не узе за се, остало би, које разграбљено. које од мухамедана сажежено, и по стакла лишеним прозорима поизљепљено!“ (Соларић 2019: 261). Белоцрквански сенатор Михаило Недељковић, који је чуо за тужну судбину Доситејевог библиотеке, успео је да купи 50 или 70 његових књига на различитим језицима, тако су бар нека дела била спасена од уништења.

Соларић сматра да би судбина књига била другачија, да је он по жељи Доситејевој „и по њечесовому нашем уговору“ дошао у Србију, разочаран напомиње да је било боље да ни Доситеј није отишао у Србију. Међутим, Доситеј је велике наде имао у судбину ослобођене Србије: „ваља да примјер, братац! нашем Роду дамо, да учитељи његови не заслужују да се увјек боре и дангубе с невољним убожеством и с бједном скудошћу“ (Соларић 2019: 261). Намеравао је да купи кућу „и сјеноизобилни вертоград“ и да му се Соларић придружи. Соларића је спречило нарушено здравље, као и „напрегнута мирска онда политика, и моја правична и без тога двога, пуна неохота – сваки час: Ето Турака под Београд! – не дадоше ми, најсердечнијему благодјејеву от мене захтјевању одољетворити“ (Ibid). Но, да је Соларић и успео да дође у Београд, питање је да ли би успео да спаси Доситејевог библиотеку.

Портрет Доситеја Обрадовића сликара Арсе Теодоровића има посебан, амблематски значај за српску културу, особено место у историји српске ликовне уметности, јер је настао као плод узајамног поштовања, разумевања и пријатељства између писца и једаног од првих наших академски образованих сликара. О пријатељству два ствараоца сведоче и стихови *Пријјев к образу Досићеја Обрадовића, њим живојисаемому*, које је Теодоровић посветио Доситеју, а које је сачинио поводом портрета који је насликао 1812. године:

Ево, Србљи, слабе живописи
Обрадовић Досићеја славна,
 Ког се име с дивни мужи виси!
 Дика наша свету је та јавна.

На такову живопис претрудну
 Нек изврше пером већи дари:
 А *ћодобности* лица неоскудну
 Ја ћу боље *кисћију* и *шари*.

А ми, роде, шта би наш учитељ
 Најволео да му ми воздамо?
 Ништа друго братски просветитељ
 Нег' *да радо књиће му чиијамо*.

Теодоровић стиховима исказује искрено дивљење мудром просветитељу, којег је сматрао „нашим српским Сократом“ (Теодоровић 1909: 703). Нагласио је да његов народ може најбоље да му се одужи тако што ће наставити да стиче знање и да се образује. Доситеј је на почетку *Еџике* указао на моћ знања, да човек стицањем знања учи да упозна себе и своје дужности, да знање, које се у великој мери последица учења и читања, показује и „облаччава“ [олакшава; прим. Н. С.] човеку пут к срећи, који је један једини предмет свих његових жеља и настојања у животу (Обрадовић 1961⁶: 417). Сматрао је да зло произлази из „незнанства и неразумија“, из „слабоће ума“, зато се залагао за „просвештеније“ и подизање школа. Теодоровићева забелешка, пак, открива да не само да је Доситеј био следебник просвећености, него да су му омиљена дела била она која су могла читаоцима да укажу на суштинну човековог живота, да га усмере, подуче, да му буду корисна. У свему, па и одабиру омиљених књига настојао је да буде од користи свом народу. Његову библиотеку, његово лично највеће благо, оставио је управо народној школи, претечи Београдског универзитета.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- GRACIÁN, Baltasar. *El Criticón*, primera parte. Saragosa: por Ivan Noguès, 1651. <http://bdh.bne.es>
- GRACIÁN, Baltasar. *El Criticón*, segunda parte. En Huesca: por Ivan Noguès, 1653. <http://bdh.bne.es>
- GRACIÁN, Baltasar. *El Criticón*, tercera parte. Madrid: Por Pablo de Val 1657. <http://bdh.bne.es>

- BRENAN, Džerald. *Španska književnost*. Beograd: Nolit, 1970.
- ЂОРЂЕВИЋ, Тих. Р. Доситеј Обрадовић и фолклорно градиво. *Сјоменица Досићеја Обрадовића*. Београд: Српска књижевна задруга, 1911, 38–52.
- КАШАНИН, Милан. *Два века српскога сликарства*. Београд: Државна штампарија, 1942.
- ЛЕТО, Марија Рита. *Несавршено мајсторско дело*. Београд: Доситејева задужбина 2014.
- МАРИНКОВИЋ, Боровоје. Запис Арсе Теодоровића о Доситеју. *Трајом Досићеја*. Београд: Службени гласник, 2008, 299.
- МАТИЦКИ, Миодраг. *Идућ' учи у векове леда: њоводом 50. годишњице од оснивања Музеја Вука и Досићеја и 260. годишњице од рођења Досићеја Обрадовића*, Београд: Народни музеј – Вукова задужбина, 1999.
- МИКИЋ Олга. Портретно сликарство. *Дело Арсенија Теодоровић (1767–1826)*. Нови Сад: Галерија Матице српске, 1978, 39–54.
- ОБРАДОВИЋ, Доситеј. Живот и прикљученија. *Сабрана дела*. Књ. 1. Београд: Просвета, 1961^а.
- ОБРАДОВИЋ, Доситеј. Басне. *Сабрана дела*. Књ. 1. Београд: Просвета, 1961^а.
- ОБРАДОВИЋ, Доситеј. Етика. *Сабрана дела*. Књ. 2. Београд: Просвета, 1961^б.
- ПЕРИЋ, Ђорђе. Портрети Доситеја са књигом Басана у руци. *Ковчежић*, XXVIII/XXIX (1991/92): 57–65.
- СОЛАРИЋ, Павле. Мезимац Г. *Досићеа Обрадовича*. Част II. Будим: издање Павла Соларића, 1818.
- СОЛАРИЋ, Павле. *Сабрана дела*. Београд: Доситејева задужбина, 2019.
- ТЕОДОРОВИЋ, Арсеније Арса. *Прејис Досићејевој писма Павлу Соларићу*. Архив САНУ у Београду, сигн. 685/11.
- ТЕОДОРОВИЋ, Арсеније Арса. Писмо Михаилу Витковићу. Вук Стефановић Караџић, *Вукова њрејиска*. Књ. 3. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1909.

Nada Savković

DOSITEJ'S SEVEN FAVOURITE BOOKS

Summary

Painter Arsenije Arsa Teodorović, one of the first Serbian academically educated painters, met Dositej Obradović during his studies in Vienna and painted his portrait in 1793, which was, sadly, lost. He painted a rather accurate copy of that portrait in 1818. Teodorović's portrait of Dositej Obradović bears a special, emblematic significance for the Serbian culture. It was created as a result of mutual respect, understanding and friendship between the writer Dositej Obradović and the painter Arsa Teodorović. It is important to mention that Teodorović left an interesting note about the seven favourite books that Dositej leaned on in the portrait. They are *Träume eines Menschenfreundes*; *L'Homme de trompé (Ou Le Criticon)*; *Homeri Ilias*; *Baconis Sermones*; *Lettres morales*,

I and II; The Spectator I and II, while the title of the seventh book is unknown because Dositej covered it with his hands. But the title of the seventh book is believed to be *Fables*. It is unknown that among the selected authors is the famous Spanish writer Baltasar Gracián (Baltasar Gracián, 1601–1658). Apparently, Dositej had the French translation of his novel *El Criticón* in his library. Dositej selected exceptional works of philosophers and writers from antiquity to his contemporaries, which are still appreciated today. His choice confirms his fondness for the ideology of enlightenment and that his favourite works were those that could point out to the readers the essence of human life, to guide one, to teach one, to be useful to one. He tried to be useful to his people in everything, even the selection of favourite books. Unfortunately, Dositej's library, which he collected all his life, was lost.

Универзитет Унион у Београду
Факултет за правне и пословне студије „Др Лазар Вркатић“ у Новом Саду
Катедра за енглески језик
nadasavk@gmail.com

Примљен: 28. јануара 2022. године
Прихваћен за штампу фебруара 2022. године